

Ауторка:

Ана Миловановић

ДИСКУСИОНИ ПАПИР

АНАЛИЗА ЕФЕКТА ПОДСТИЦАЈА У ПРЕХРАМБЕНОЈ ИНДУСТРИЈИ

Студија случаја: Подстицаји Министарства привреде

Рецензенткиње:

Тиса Чаушевић
Милица Анђелковић Ђоковић
Ирена Ђорђевић

Стручни рецензенти/киње:

Бранислав Пејчић
Луција Дујовић
Милица Милићевић

Истраживачки тим:

Исидора Шмигић
Јована Мрдак

ДИСКУСИОНИ ПАПИР

АНАЛИЗА ЕФЕКТА ПОДСТИЦАЈА У ПРЕХРАМБЕНОЈ ИНДУСТРИЈИ

Студија случаја: Подстицаји Министарства привреде

Прехрамбена индустрија представља значајну грану индустрије у Србији о чему сведоче бројни индикатори, почев од чињенице да је то један од сектора са највећим утицајем на раст индустријске производње, преко учешћа у БДП-у у просеку од 3,7% до 4,3% и до учешћа од 12% у укупном извозу земље. Значај ове индустрије може се видети и кроз опредељење државе да је подстиче кроз више више врста и инструмената подстицаја: у првом реду кроз подстицаје Министарства привреде који су у наставку детаљно анализирани, а донекле и кроз националне мере Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и ИПАРД мере.

Наиме, од 2006. године до данас, за подстицаје у прехрамбеној индустрији кроз програм Министарства привреде одобрено је преко 38,2 милиона ЕУР за 32 корисника средстава, од чега су већински у питању средња правна лица.

Како је анализа показала, вредност одобрених инвестиционих пројеката креће се од од 305.000 ЕУР до 45.000.000 ЕУР, док се висина одобрених подстицаја креће од најмање 116.000 ЕУР до чак 12.000.000 ЕУР. Овако додељени подстицаји везани су за повећање броја радних места које се креће од 25 до 312, по кориснику, односно за висину бруто зараде које корисници плаћају запосленима, као и за висину улагања у основна материјална средства.

Иако се намене за које су одобрена средства могу поделити у две основне категорије: 1) Изградња и/или проширење материјалних капацитета за производњу и прераду (фабрике, погони, постројења, хале..) и 2) Унапређење производних капацитета, истраживање са корисницима показало је да се они у већини опредељују за прву категорију и у највећем броју случајева улажу у изградњу нових постројења.

Одобрени подстицаји разликују се од пројекта до пројекта, међутим неке од просечних вредности одобрених подстицаја су следеће:

- a) У просеку вредност инвестиционог пројекта је **6.754.986 ЕУР**;
- b) У просеку вредност подстицаја је **1.193.818 ЕУР**;
- c) У просеку удео подстицаја у вредности инвестиционог пројекта је **22%**;
- d) У просеку се отворе **84** нова радна места по пројекту.

У склопу ове анализе сроведена су два упитника – упитник са корисницима подстицаја и упитник са некорисницима, односно потенцијалним корисницима. Анализа резултата добијених из упитника је показала да је помоћ државе у инвестиционим пројектима од огромног значаја за привреду. Иако већина испитаних корисника сматра да би пројекте реализовали и без помоћи државе, испитаници су ипак навели да би ти пројекти били реализовани са закашњењем или у мањем обиму. 90% испитаника је одобрене подстицаје оценило као значајне за успешност реализације пројекта.

Неки од најзначајнијих ефеката одобрених подстицаја су:

1. Сви испитаници су **или задржали или увећали укупан број запослених** у односу на годину тражења подстицаја. У просеку су испитаници повећали укупан број запослених за **92 нова радна места**;
2. Сви испитаници су пријавили **идентичан приход или пораст прихода** у 2019. години у поређењу са годином тражења подстицаја **и то раст од 4% до чак 25%**;
3. **Већина испитаника би за подстицаје Министрства привреде аплицирала поново.**

Међутим, како корисници, тако и некорисници мера истакли су да постоји простор за унапређење ових подстицаја, а највише у виду критеријума који се узимају у обзир приликом одобравања. Наиме испитаници су истакли да је:

- потребно **направити отклон од „традиционалних критеријума“** у одобравању државне помоћи, попут обавезе запошљавања и задржавања одређеног броја радника након завршетка пројекта;
- да је **недовољан акценат стављен на потребу за аутоматизацијом процеса**, тј. да се не подстиче коришћење савремених машина и технологија већ се подстичу радно интензивни пројекти, као и
- да је **недовољан акценат стављен на увођење нових технологија** у смислу осавремењивања процеса производње новим и модерним машинама и технологијама које би додатно унапредиле производњу, које би смањиле негативан утицај на животну средину и сл.

Из тог разлога, **једна од препорука ове анализе јесте да се као главни критеријум у одобравању подстицаја не узима нужно број новозапослених** у вези са инвестиционим пројектом, већ увођење нових процеса, модернизација производње, аутоматизација процеса, инвестиције везане за заштиту и унапређење животне средине, коришћење зелених технологија и слично.

Добра вест је да у тренутку сачињавања ове студије, надлежни државни органи раде на припреми нове уредбе која поред постојећих уводи и критеријуме који се заснивају на аутоматизацији производње (у даљем тексту: нова Уредба о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних инвестиција у области производње прехрамбених производа).

Унапређење критеријума за стручну анализу пројеката који се одобравају за доделу подстицаја требало би да допринесе бољем сагледавању целокупног ланца снабдевања који укључује улагање у развој примарне пољопривредне производње, заједно са развојем прерађивачких капацитета. **Умрежавање са другим органима** који одобравају државну помоћ у овом сектору ће такође помоћи привредним субјектима да брже и лакше дођу до почетних средстава и реализују пројекте од значаја за привреду и становништво.

На крају, препорука је и да **улагања у нематеријална средства убудуће обухвате и процесе сертификације, промоције или иновативне процесе** којима се унапређује безбедност, квалитет, следљивост, уз коришћење нових технологија или други пожељни параметри крајњег производа. Такође, у контексту одрживости пољопривредне производње, препорука је **да се посебно подстакне прерада и стављење у промет органских пољопривредних производа, инвестиције које имају повољан утицај на животну средину и оне које доприносе безбедности и добробити животиња, кроз програме за привлачење инвестиција или друге компатибилне програме који треба да подстакну конкурентност сектора.**

УВОД

Анализа ефеката подстицаја у прехранбеној индустрији представља резултат заједничког подухвата НАЛЕД-а и Министарства привреде са циљем оцене задовољства корисника средстава државне помоћи у сектору прехранбене индустрије од 2006. године до данас и дефинисања препорука за унапређење ефеката доделе државне помоћи у сектору пољопривреде и прехранбене индустрије.

Анализа се спроводи у оквиру пројекта „П2П – Припреми се за учешће“ који спроводе ЦЕП, НАЛЕД, ЕWB и ЦСП уз финансијску подршку Европске уније. Налази истраживања и препоруке ове анализе могу послужити као основа за доношење нове Уредбе о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних инвестиција у области производње прехранбених производа, чије се усвајање очекује у току 2021. године, или другог прописа који би требало да унапреди систем доделе подстицаја у сектору пољопривреде и прехранбене индустрије.

Након примене неколико узастопних Уредби о додели подстицаја у прехранбеној индустрији јавила се потреба оцене ефеката додељене државне помоћи у овом сектору, не би ли се идентификовале кључне предности и простор за унапређење у поступку доделе средстава, али и самој врсти и висини додељених подстицаја. Окидач за оцену ефеката било је и доношење Предлога нове уредбе које је покренуло дискусију међу потенцијалним корисницима државне помоћи.

Анализу чине четири целине. Прво поглавље поред навођења кључних појмова, даје и осврт на врсте и значај подстицаја у прехранбеној индустрији, неопходан како би читалац стекао „ширу слику“ почетног стања у овој области. Друга целина анализира правни оквир који регулише доделу подстицаја у прехранбеној индустрији у Србији, али и даје кратак осврт на начин регулисања подстицаја у овој области у земљама ЕУ. Трећа целина детаљно анализира ефекте подстицаја кроз посматрање обухвата програма, задовољства корисника, као и разлога некоришћења одређених мера од стране „потенцијалних корисника“. Додатно, у овом поглављу су излистани и сви идентификовани проблеми у прописима, пракси и истраживању ставова корисника и некорисника. Последње поглавље на основу идентификованих проблема даје препоруке за унапређење тренутног стања.

Будући да су врсте подстицаја у сектору пољопривреде и прехранбеној индустрији бројне и обухватају различите облике и инструменте државне помоћи коју дају различити органи, предмет ове анализе је сужен на подстицаје Министарства привреде, уз кратак преглед подстицаја којима управља Министарство пољопривреде.

МЕТОДОЛОГИЈА

Методологија израде ове анализе обухватила је неколико корака.

Први корак представљало је деск истраживање путем којег су идентификовани основни појмови, као и национални и наднационални регулаторни оквир који регулише доделу државне помоћи у сектору прехранбене индустрије. Као основни извор података коришћени су Закон о контроли државне помоћи, Закон о улагањима и Уредба о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних улагања у области производње прехранбених производа, док је за наднационални оквир основни извор података био Споразум о стабилизацији и придруживању између Европске заједнице и њених држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране, као и званична интернет презентација Европске комисије.

Додатно, спроведена је и анализа базе квантитативних података којима располаже Министарство привреде о корисницима средстава подстицаја од 2006. до данас.

Други корак у изради анализе представљало је спровођење истраживања са корисницима и „некорисницима“ подстицаја. Наиме, током октобра 2020. спроведено је онлине истраживање ставова корисника програма подстицаја са основним циљем процене задовољства коришћеним мерама, идентификације разлога некоришћења доступних програма, као и идентификације потенцијалних процедуралних или других проблема приликом пријављивања и коришћења подстицаја. За потребе истраживања коришћен је полуструктурисани упитник који се састојао из 38 питања. Упитник је дистрибуиран на 26 адреса корисника средстава у сарадњи са Министарством привреде. Прикупљено је укупно 10 одговора.

Поред истраживања са корисницима мера, током октобра спроведено је и онлине истраживање ставова „некорисника“, односно потенцијалних корисника програма, са основним циљем идентификације разлога некоришћења доступних програма. Под некорисницима подстицаја у овој анализи подразумевају се предузећа која нису користила ниједну врсту подстицаја у прехранбеној индустрији, а потенцијално би могли остварити права на њих. За потребе овог истраживања коришћен је полуструктурисани упитник који се састојао из 18 питања. Упитник је дистрибуиран на 45 адреса, чланица НАЛЕД-овог Савеза за храну и пољопривреду. Прикупљено је укупно 8 одговора.

Анализа се не бави подстицајима других органа и фокус је искључиво на анализи ефеката подстицаја које одобрава Министарство привреде у сарадњи са Развојном агенцијом Србије. Међутим, ради лакшег разумевања система подстицаја који се додељују у сектору прехранбене индустрије, дат је кратак осврт на подстицаје Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде који се додељују кроз националне и ИПАРД мере.

ОБУХВАТ И ЗНАЧАЈ АНАЛИЗЕ

Прехрамбена индустрија представља значајну грану индустрије у Србији о чему сведочи много индикатора.

Према подацима Републичког завода за статистику највећи утицај на раст индустријске производње у јулу 2020, у односу на исти месец 2019, поред производње електричне енергије, металних производа и намештаја имала је производња прехрамбених производа.¹ У стварању БДП-а Србије прехрамбена индустрија учествује са 3,7% до 4,3% а заједно са пољопривредном производњом овај сектор учествује у формирању БДП у просеку са 10% до 13%, у зависности од посматране године. Од тога, производња прехрамбених производа учествује са 3% до 3,5%, а производња пића између 0,7% и 0,9%.²

У 2019. години ове бројке су биле нешто ниже – пољопривреда, шумарство и водопривреда 6%, производња прехрамбених производа 2,3% и производња пића 0,5%.³ Важно је напоменути и да прехрамбена индустрија учествује у укупном извозу Србије у износу од 12%, а да у спољнотрговинској размени остварује суфицит.⁴ Сектор је окарактерисан као радно интензиван и у великој мери утиче на ниво запослености у Србији.

Значај ове индустрије може се видети и кроз опредељење државе да исту подстиче. Наиме, Законом о буџету Републике Србије за 2020. годину⁵, Законом о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју⁶, као и Уредбом о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју за 2020. годину, за подстицаје у пољопривреди и руралном развоју опредељено је преко 36,7 милијарди динара⁷ (укључујући и националне и ИПАРД подстицаје који се одобравају кроз Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде).

Поређења ради, 2019. вредност буџета опредељеног за подстицаје је била је преко 39,9 милијарди динара, 2018. године 30 милијарди, 27 милијарди 2017, 24,4 милијарде 2016. и 24,5 милијарди 2015.⁸

Чини се да постоји стабилан тренд раста у издвајању средстава за подстицаје у пољопривреди и руралном развоју са изузетком 2020. године у којој је издвојено нешто мање него у 2019, у највећој мери услед алокације средстава за сузбијање негативних ефеката пандемије болести Ковид-19.

Графикон 1. Подстицаји у пољопривреди и руралном развоју у милијардама динара

¹ Републички завод за статистику - Индекси индустријске производње, јул 2020.

² Преглед актуелног стања са SWOT анализом за прехрамбену индустрију у Србији, Министарство привреде, 2017 стр. 17

³ Републички завод за статистику – Бруто додата вредност по делатностима 2019.

⁴ *Ибидем*

⁵ Закон о буџету Републике Србије за 2020. годину ("Службени гласник РС", бр. 84/2019 и 60/2020 - уредба)

⁶ Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју ("Сл. гласник РС", бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016)

⁷ Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2020. години ("Службени гласник РС", бр. 1/2020, 13/2020, 27/2020, 52/2020, 75/2020, 106/2020, 118/2020, 124/2020)

⁸ Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју 2015-2019.

У циљу лакшег и бољег разумевања обухвата анализе, као и појмова који ће се користити у самом тексту, у наставку дајемо неколико кључних дефиниција и подела.

Прехрамбена индустрија – Имајући у виду да се анализа бави подстицајима у прехранбеној индустрији, важно је знати како је Министарство привреде дефинише. Важећа Уредба о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних улагања у области производње прехранбених производа дефинише прехранбену индустрију као прераду производа пољопривреде, шумарства и рибарства ради добијања хране за људе и животиње, укључујући и производњу различитих међуфазних производа.⁹

Уредба под прехранбеном индустријом не подразумева трговину на мало оних произвођача који поседују своје радње (пекаре, посластичарнице, месаре које продају сопствене производе и сл). Додатно, Уредба не обухвата производњу примарних пољопривредних производа, као инпута за прехранбену индустрију.

Државна помоћ и улагања – Државном помоћи у смислу Закона о контроли државне помоћи ("Сл. гласник РС", бр. 73/2019) сматра се сваки стварни или потенцијални јавни расход или умањено остварење јавног прихода коју додељује давалац државне помоћи у било ком облику, којом се одређени учесник на тржишту ставља у повољнији положај у односу на конкуренте или се даје предност производњи одређене робе и/или услуга, којом се нарушава или постоји опасност од нарушавања конкуренције на тржишту и утиче на трговину између Републике Србије и земаља чланица Европске уније.

Закон о улагањима ("Сл. гласник РС", бр. 89/2015 и 95/2018) дефинише улагања као:

- директна – улагања у материјална и нематеријална средства привредног друштва и
- индиректна - стицање удела или акција у привредном друштву.

Уредба о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних улагања у области производње прехранбених производа (у даљем тексту Уредба), коју ћемо анализирати у наставку, представља једну од три уредбе донете на основу Закона о улагањима.

Ова три прописа су значајна јер на свеобухватан начин дефинишу шта је то државна помоћ, шта се сматра улагањем, шта је то инвестициони пројекат, ко може бити корисник средстава подстицаја и који су услови који дефинишу доделу подстицаја.

Приликом усвајања Закона о улагањима 2015. године у потпуности су усвојени коментари Европске комисије и Закон је усклађен са релевантним одредбама Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица и Републике Србије („Службени гласник РС”, број 83/08), односно са одредбама Прелазног споразума о трговини и трговинским питањима („Службени гласник РС”, број 83/08). Одредбе Закона су усклађене и са Уговором о функционисању ЕУ, док се није вршило усклађивање са осталим прописима јер не постоје одговарајући секундарни извори права ЕУ којима се регулише предметна материја.¹⁰ Закон о контроли државне помоћи је такође усклађен са законодавством Европске уније – у првом реду са Уредбом Савета (ЕУ) 2015/1589 од 13. јула 2015. године о утврђивању детаљних правила примене члана 108. Уговора о функционисању Европске уније.¹¹

⁹ Дефиниција је преузета из Уредбе о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних улагања у области производње прехранбених производа.

¹⁰ Преузето из [Предлога закона из 2015.](#)

¹¹ *Ибидем*

ВРСТЕ ПОДСТИЦАЈА У ПРЕХРАМБЕНОЈ ИНДУСТРИЈИ

Подстицаје у прехранбеној индустрији можемо угрубо поделити на две главне категорије: а) подстицаје Министарства привреде, које као уговорна страна са корисницима средстава подстицаја учествује у заједничкој реализацији инвестиционих пројеката, и б) подстицаје Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде (МПШВ) који се одобравају и исплаћују кроз Управу за трезор Министарства финансија или кроз Управу за аграрна плаћања.

Подстицаје МПШВ даље можемо поделити на ИПАРД подстицаје¹², који се делимично финансирају из ЕУ средстава, а делимично из буџета, и на националне подстицаје.¹³ У оквиру ИПАРД 2 програма постоји више актуелних мера, од којих је значајно издвојити меру 3 која се односи на инвестиције у физичку имовину у вези са прерадом и маркетингом пољопривредних производа и производа рибарства.¹⁴ Када су у питању подстицаји из националног буџета, они укључују директна плаћања у биљној и сточарској примарној пољопривредној производњи, као и мере руралног развоја од којих неке подразумевају подршку у сектору прераде, сертификацију и сл. Додатно, подстицаји се у мањој мери могу одобравати и кроз Фонд за развој Републике Србије, Националну службу за запошљавање, локалне самоуправе и друга тела.¹⁵

У циљу бољег разумевања постојећих подстицаја у овом сектору, у Табели 1 је дат преглед три основне категорије подстицаја који циљају прехранбено индустрију уз категоризацију потенцијалних корисника сваке групе подстицаја. Тамо где постоје, наглашена су могућа ограничења која се тичу величине привредног субјекта према броју запослених, годишњег биланса стања или производних капацитета. Поређење је приказано само на основу услова за остваривање права на подстицаје који се тичу ових критеријума. МПШВ у зависности од врсте подстицаја који се додељује прописује и додатне услове који се тичу услова за производњу, стандарда и других критеријума, или прописује посебне врсте подстицаја за прераду хране која се догађа на самом пољопривредном газдинству.

Када је у питању величина привредног субјекта подразумева се следеће:

- Мали привредни субјекти (до 50 запослених и годишњи промет или укупан годишњи биланс стања до 10 милиона евра);
- Средњи привредни субјекти (од 50 до 250 запослених и годишњи промет мањи од 50 милиона евра и/или укупан годишњи биланс мањи од 43 милиона евра) и
- Велики привредни субјекти (преко 250 запослених и годишњи промет преко 50 милиона евра или укупан годишњи биланс стања преко 43 милиона евра).

¹² ИПАРД 2 представља инструмент предприступне помоћи Европске уније у области руралног развоја, у обиму од 175 милиона евра за период 2014-2020. Средства су намењена за јачање конкурентности сектора производње и прераде хране, а циљ је да се постепено достигну стандарди ЕУ у погледу хигијене, безбедности хране, ветерине и заштите животне средине. Инвестиције у оквиру ИПАРД програма се фокусирају на сектор млека, меса, воћа и поврћа, осталих усева, јаја и вина. У сваком сектору су утврђени врста и висина инвестиционог подстицаја, различити критеријуми и услови за аплицирање.

¹³ Национални подстицаји могу бити [директна плаћања \(премије, подстицаји и регреси\)](#), [подстицаји мерама руралног развоја \(за унапређење конкурентности, очување животне средине, унапређење дохотка, за локалне стратегије за рурални развој и креирање и пренос знања\)](#) и [посебни подстицаји](#) (за [маркетинг](#), [систем рачуноводствених података](#), [одгајивачке програме](#), [садни материјал](#) и [промотивне активности](#)). Подстицаји се даље деле на: подстицаје за [биљну производњу](#), подстицаје за [сточарство](#), подстицаје за [рурални развој](#), [подстицаје за органску производњу](#), [кредите](#) и [остале подстицаје](#). Критеријуми за остваривање права на ова средства су прописани посебним [правилницима](#) и [уредбама](#) или се средства додељују путем актуелних [јавних конкурса](#).

¹⁴ Актуелне су и мера 1 – инвестиције у физичку имовину пољопривредних газдинстава, мера 7 - диверзификација пољопривредних газдинстава и развој пословања и мера 9 – техничка помоћ

¹⁵ Неки од програма доделе подстицаја су и Програм подршке малим предузећима за набавку опреме у 2020. години, Програм подршке секторима прерађивачке индустрије у 2020. години, Програм подстицања предузетништва кроз развојне пројекте у 2020. години, Програм подстицања развоја предузетништва кроз финансијску подршку за почетнике у пословању у 2020. години, али и кредити за трајна и обртна средства Фонда за развој, друге врсте кредитне помоћи, субвенције за samozapoшљавање Националне службе за запошљавање итд.

Величина привредног субјекта	Национални подстицаји (МПШВ)	ИПАРД, мера 3 (МПШВ)	Подстицаји Министарства привреде
Мали	*укључујући горњу границу производних капацитета *могућност аплицирања микро субјеката	*укључујући доњу/доњу и горњу границу у производним капацитетима * могућност аплицирања микро субјеката	*максималан дозвољени износ средстава до 70% оправданих трошкова
Средњи	*укључујући горњу границу производних капацитета	* укључујући доњу / доњу и горњу границу у производним капацитетима	* максималан дозвољени износ средстава до 60% оправданих трошкова
Велики	Нису укључени	Нису укључени	* максималан дозвољени износ средстава до 50% оправданих трошкова

Табела 1. Основне информације и прописана ограничења подстицаја

За националне подстицаје Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде¹⁶ могу аплицирати микро, мали и средњи привредни субјекти. Међутим, МПШВ поставља одређена органичења у производним капацитетима која привредници морају испунити. Рецимо, једно од органичења је и прописивање услова за инвестиције у прераду млека и маркетинг у сектору прераде млека који представља утврђен капацитет за прераду млека мањи од 3.000 литара млека на дан.

Слично националним мерама МПШВ, за ИПАРД 2 подстицаје могу аплицирати микро, мали и средњи привредни субјекти. На истом примеру органичења у производним капацитетима, за инвестиције у прераду млека и маркетинг у сектору прераде млека услов је утврђен дневни капацитет објекта за прераду млека од 3.000 до 100.000 литара.

За подстицаје Министарства привреде у прехранбеној индустрији могу аплицирати мали, средњи, али и велики привредни субјекти. Други услови који морају бити испуњени су учешће од најмање 25% оправданих трошкова, запошљавање одређеног броја лица и минимална вредност улагања, у зависности од општине где се пројекат реализује. Услови су детаљније обрађени у поглављу *Правни оквир доделе подстицаја у прехранбеној индустрији*.

¹⁶ За пример националних подстицаја Министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства узет је Правилник о подстицајима за инвестиције у прераду и маркетинг пољопривредних и прехранбених производа и производа рибарства за набавку опреме у сектору млека, меса, воћа, поврћа, вина, пива и јаких алкохолних пића („Службени гласник РС“, бр. 35/2019, 25/2020)

ПРЕХРАМБЕНА ИНДУСТРИЈА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Прехрамбена индустрија највећи је производни сектор у економији Европске уније који директно запошљава 4,82 милиона радника у ЕУ. Промет индустрије хране и безалкохолних пића у ЕУ само у 2017. години износио је 1.205 милијарди евра, док је удео бруто додате вредности овог сектора 1,9% од ЕУ бруто додате вредности¹⁷. Показатељ релевантности овог сектора огледа се и у учешћу у БДП-у - удео прехрамбеног сектора у БДП-у ЕУ износи 7,8%, док удео пољопривреде износи 1,5%¹⁸.

Када је у питању државна помоћ у ЕУ, она је начелно забрањена, али постоје и значајни изузеци од те забране. Регулаторни оквир државне помоћи уређен је члановима од 107. до 109. Уговора о функционисању Европске уније, док се детаљнија правила налазе у бројним секундарним актима Савета Европске уније и Европске комисије. Поред уредби и директива, значајно место у регулисању државне помоћи заузима и тзв. меко право. Крупан допринос тумачењу и примени правила о државној помоћи, као иначе и у другим областима, дао је Суд правде ЕУ. Главна улога поступка контроле државне помоћи поверена је Комисији, с тежњом да у том процесу већу улогу добију национални судови држава чланица.

ЕУ приликом одређивања обима и карактера државне помоћи примењује извесна начела. Реч је о следећим начелима: селективност, дакле избор одређених предузећа, и то таквих која после добијене помоћи имају шансу да буду профитабилна; привременост, значи да је помоћ временски ограничена; транспарентност, значи да је помоћ јасно видљива и мерљива; и, прикладност, значи да је дати облик помоћи добро одабран.

Државна помоћ у ЕУ је од самог почетка нормирана на начин који не угрожава конкуренцију пословних субјеката и трговину између држава чланица, чиме се штити заједничко тржиште, али се истовремено води рачуна и о његовим позитивним ефектима, и допушта државама да у оправданим ситуацијама пруже подршку пословним субјектима.

Постоје и оне врсте државне помоћи које од стране Комисије могу бити проглашене компатибилним са заједничким тржиштем. У том смислу, Уредба 651/2014 прописује категорије помоћи које су компатибилне са заједничким тржиштем. Међутим, пољопривреда и прехрамбена индустрија не спада под тзв. условно дозвољене области државне помоћи прописане овом Уредбом, већ су дозвољени изузеци државне помоћи у овој области регулисани кроз Заједничку пољопривредну политику, о чему је више речи дато у наставку.

Област пољопривреде и прехрамбене индустрије у Европској Унији регулисана је кроз Заједничку пољопривредну политику (ЗПП), Заједничку политику рибарства и Систем безбедности хране ЕУ. Овде ћемо се само укратко осврнути на ЗПП и Систем безбедности хране.

ЗПП подржава пољопривреднике на следеће начине:¹⁹

1. Кроз директну финансијску помоћ;
2. Кроз тржишне мере којима Европска комисија може предузети мере за решавање тешких ситуација на тржишту и
3. Кроз мере руралног развоја. Успостављају се национални (и у неким случајевима регионални) развојни програми.

¹⁷ *Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2020.*

¹⁸ Еуростат подаци за 2017. годину

¹⁹ Европска комисија, *The common agricultural policy at a glance*

Тржишне мере и финансијска помоћ финансирају се искључиво из буџета ЕУ, док се мере руралног развоја заснивају на вишегодишњем програмирању, а суфинансирају их државе чланице. ЗПП финансирана је из два фонда ЕУ – Европског фонда за гаранције у пољопривреди (ЕАГФ) и Европског пољопривредног фонда за рурални развој (ЕАФРД)²⁰. Укупан буџет ова два фонда за период 2014-2020 износио је 408.313 милијарде евра, од чега ЕАГФ чини преко 300 милијарди евра, а ЕАФРД скоро 100 милијарди евра.²¹ Регулаторни оквир који уређује област ЗПП чине:

- Директна финансијска помоћ (Уредба 1307/2013);
- Заједничка организација тржишта пољопривредних производа (Уредба 1308/013);
- Подршка руралном развоју (Уредба 1305/2013) и
- Финансирање, управљање и надзор ЗПП (Уредба 1306/2013).

У контексту усклађивања прописа и међусобних односа Републике Србије и ЕУ, релевантан је члан 73. Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП)²² који представља међународни кровни споразум. Њиме се уређују приоритетне активности које Република Србија треба да испуни како би се приближила и интегрисала у привредне и политичке токове Европске уније. Неке од најважнијих обавеза које је наша земља преузела потписивањем овог споразума су постепено успостављање зоне слободне трговине и усклађивање законодавства Републике Србије са правом, односно законодавством ЕУ. Једно од приоритетних подручја које има директан утицај на успостављање зоне слободне трговине између ЕУ и РС је контрола државне помоћи, која заједно са политиком конкуренције, у ужем смислу чини Преговарачко поглавље 8.²³

Када је у питању државна помоћ у сектору пољопривреде, Србија као држава у процесу приступања има засебну пољопривредну политику, а самим ССП-ом је прописано изузеће производа пољопривреде и рибарства у односу на одредбе члана 73. ССП-а које се односе на контролу државне помоћи и правила конкуренције.²⁴

Република Србија је у складу са преузетим обавезама из ССП-а у обавези да у процесу приступања ЕУ постепено усклади стандарде безбедности хране, али и стандарде заштите животне средине са ЕУ стандардима. Водеће начело Комисије ЕУ када је у питању безбедност хране јесте примена интегрисаног приступа од фарме до виљушке који покрива све секторе прехранбеног ланца, што је изложено у Белој књизи о безбедности хране.²⁵

²⁰ Европска комисија, *The common agricultural policy funding*

²¹ Европски парламент, *Financing of the CAP*

²² Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране („Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 83/08)

²³ Република Србија, Комисија за контролу државне помоћи, Најчешћа питања

²⁴ Споразум о стабилизацији и придруживању, члан 73. тачка 9.

²⁵ *White Paper on Food Safety*

ПРАВНИ ОКВИР ДОДЕЛЕ ПОДСТИЦАЈА МИНИСТАРСТВА ПРИВРЕДЕ У ПРЕХРАМБЕНОЈ ИНДУСТРИЈИ

Министарство привреде, у сарадњи са Развојном агенцијом Србије (РАС), спроводи програм финансијских мера подршке ради привлачења директних улагања у области производње прехранбених производа.

Ближи услови које морају да испуне подносиоци пријаве за доделу бесповратних средстава су дефинисани Уредбом о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних улагања у области производње прехранбених производа ("Сл. гласник РС", бр. 1/2019). Уредба је намењена за доделу подстицаја за опрему и технологију и већи степен прераде у оквиру прехранбене индустрије. Последиčno, улагање би требало да омогући развој, набавку нове опреме и технологије за прехранбену индустрију и да се убрза остварење циљева предвиђених Акционим планом за спровођење Стратегије развоја прехранбене индустрије у Републици Србији за период од 2017. до 2022,²⁶ отварањем нових радних места и подизањем нивоа знања и вештина запослених у прехранбеној индустрији.²⁷ Уредба не предвиђа подстицаје за примарну пољопривредну производњу.

Важно је напоменути да је у 2019. години по први пут сектор прехранбене индустрије издвојен као засебан, а да су подстицаји за овај сектор до тада одобравани кроз јавне конкурсе или кроз опште уредбе које су регулисале област привлачења директних улагања.²⁸ 2016. године донета је прва уредба која својом садржином подсећа на садашње уређење ове области, односно уведена је подела на мала, средња и велика предузећа, унапређена је дефиниција инвестиционог пројекта, уведена је разлика између инвеститора и корисника средстава, уведен је појам новозапосленог у вези са инвестиционим пројектом и наведено је да се степен развијености локалне самоуправе утврђује засебним прописом (уместо набрајања девастираних подручја у самој уредби, као што је то до тада био случај).

Будући да је поменута Уредба из 2019. године важећи пропис којим се регулише додела средстава у прехранбеној индустрији, у наставку ће бити представљени услови за учешће у поступку доделе средстава из ове уредбе.

Ко има право на подстицаје и под којим условима?

Подстицаји дефинисани Уредбом се одобравају за инвестиционе пројекте у области производње прехранбених производа. Право на учествовање у поступку доделе средстава имају они улагачи – привредна друштва који пријаве инвестиционе пројекте у области производње прехранбених производа, који се пре почетка пројекта пријаве за доделу средстава и који обезбеде учешће од најмање 25% оправданих трошкова²⁹. Одобрење подстицаја за реализацију инвестиционог пројекта је условљено запошљавањем одређеног броја лица и минималном вредности улагања, у зависности од општине где се пројекат реализује.

Подстицаји се додељују за пројекте чија је минимална вредност 2.000.000 ЕУР и којима се обезбеђује запошљавање најмање 30 новозапослених у вези са инвестиционим пројектом.

Инвестициони пројекат такође мора задовољити опште услове постављене Уредбом:

²⁶ Стратешки оквир са Акционим планом за прехранбену индустрију у Србији, Министарство привреде, 2017.

²⁷ [Вест о усвајању Уредбе](#)

²⁸ Уредбе о условима и начину привлачења директних инвестиција од 2006. до 2018. – побројане у Литератури

²⁹ Оправданим трошком се, у смислу ове Уредбе, сматрају трошкови улагања у материјална и нематеријална средства за реализацију инвестиционог пројекта и трошкови бруто зарада за запослене на реализацији инвестиционог пројекта који испуњавају критеријуме прописане чланом 3 Уредбе. Могуће је одобрити и подстицаје за оправдане трошкове улагања у основна средства (чл. 14)

1. да се директно улагање одржи на истој локацији у јединици локалне самоуправе у периоду од најмање пет година након реализације инвестиционог пројекта за велика привредна друштва, или најмање три године за мала и средња привредна друштва;³⁰
2. да се достигнути број запослених код корисника средстава након реализације инвестиционог пројекта не смањује у периоду од пет година за велика привредна друштва или три године за мала и средња привредна друштва и
3. инвеститор је дужан да након завршетка пројекта запосленима исплаћује зараду која је најмање 20% већа од минималне зараде.

Уредбом су прописани и посебни критеријуми за доделу средстава (члан 7), додатни услови за велика привредна друштва (члан 5), као и изузеци од права на доделу средстава (члан 6). Поступак пријаве, максималан износ средстава, критеријуми за доделу подстицаја и рокови су детаљно дефинисани Уредбом³¹.

Које врсте подстицаја разикујемо?

Када је реч о врсти подстицаја Уредба разликује две категорије:

1. Подстицаји за оправдане трошкове бруто зарада за нова радна места повезана са инвестиционим пројектом

Подстицаји се додељују у односу на износ двогодишње бруто зараде укупног броја радника који се запошљавају у вези са реализацијом инвестиционог пројекта. Односе се на укупан износ који корисник средстава плаћа за бруто зараде запослених, односно обухвата и припадајуће порезе и доприносе (за обавезно социјално осигурање који се плаћају из зараде и доприносе који се плаћају на зараду).

Износ подстицаја по новом радном месту зависи од степена развијености локалне самоуправе утврђеним Уредбом о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2014. годину. Максимална висина подстицаја по новом радном месту може се видети из приложене табеле.

Група локалне самоуправе према степену развијености	Процент трошкова улагања у бруто зараде за две године	Износ по новом радном месту (максимум)
I ГРУПА	20%	3.000 ЕУР
II ГРУПА	25%	4.000 ЕУР
III ГРУПА	30%	5.000 ЕУР
IV ГРУПА	35%	6.000 ЕУР
„ДЕВАСТИРАНО ПОДРУЧЈЕ“	40%	7.000 ЕУР

Табела 2. Максималан износ по новом радном месту према групи локалне самоуправе

2. Подстицаји за оправдане трошкове улагања у основна средства

³⁰ Великим привредним друштвом се, у смислу ове Уредбе, сматра привредни субјекат који има преко 250 запослених и годишњи промет преко 50 милиона евра или укупан годишњи биланс стања преко 43 милиона евра. Средњи привредни субјекат има од 50 до 250 запослених, годишњи промет мањи од 50 милиона евра или укупан годишњи биланс до 43 милиона евра. Мали привредни субјекат је онај који има до 50 запослених и годишњи промет или укупан годишњи биланс стања до 10 милиона евра.

³¹ Чланови 7 – 12 Уредбе

За инвестиционе пројекте за које се додељују подстицаји на основу бруто зарада, одобравају се и подстицаји за улагања у основна средства, под чиме се подразумева улагања у материјална, али и нематеријална средства од дана подношења пријаве за подстицаје па све до истека рока за реализацију инвестиционог пројекта. Под основним средствима се сматра и закуп пословних просторија где се реализује пројекат.

Кориснику средстава се може одобрити повећање износа подстицаја у висини од 20% трошкова за улагања у основна средства у износу до 20 мил. евра. Овај износ је могуће повећати за додатних 10% за улагања у основна средства од 20 до 40 мил. евра. Напослетку, овај износ се може увећати у висини од 5% за улагања већа од 40 милиона евра. Максималан износ дозвољене државне помоћи утврђује се уредбама за сваку врсту државне помоћи, те је овде горња граница утврђена чланом 8. Уредбе.

Додатни подстицаји се могу одобрити за радно-интензивне пројекте који запошљавају минимум 200 радника (члан 15). Уколико је у питању улагање од посебног значаја (члан 16), могуће је одобрити обе врсте подстицаја – за оправдане трошкове улагања у основна средства и за финансирање трошкова бруто зарада запослених, али на начин да не премашује максималне износе утврђене Уредбом (члан 8).

Како тече поступак пријаве за подстицаје?

1. Уколико потенцијални улагач (односно потенцијални корисник подстицаја) испуњава све услове прописане Уредбом, први корак у аплицирању за подстицаје је **слање пријаве** Развојној агенцији Србије на прописаном обрасцу. Претходни корак може бити, али није обавезан, **достављање писма о намерама** које попуњава и доставља улагач који намерава да реализује инвестициони пројекат. Агенција по достављеном писму о намерама обавештава улагача о могућем износу подстицаја.
2. Уз пријаву за подстицаје се доставља **пратећа документација** коју чине: бизнис план, финансијски извештаји за претходне две године пословања заједно са ревизорским извештајем, извод из одговарајућег регистра државе у којој улагач има седиште³², уверење да против улагача и корисника средстава није покренут стечај или реорганизација, доказ о измиреним пореским обавезама, изјава да одговорна лица улагача и корисника средстава нису осуђивана за кривична дела против права по основу рада и за кривична дела против привреде и изјава да улагач и корисник средстава нису привредна друштва у тешкоћама у смислу Закона о контроли државне помоћи.
3. На основу пријаве **Агенција врши стручну оцену применом критеријума из Уредбе** и прибавља неопходне податке. Агенција **доставља улагачу предлог висине подстицаја** који ће упутити Савету за економски развој и **шаље нацрт уговора кориснику**.
4. **Текст нацрта Уговора Министарство доставља и Комисији за контролу државне помоћи**, у случају да износ подстицаја прелази 10.000.000 евра, односно Влади, ради давања претходне сагласности.³³
5. Након добијања претходне сагласности Владе, **склапа се уговор о додели средстава подстицаја** између корисника и Министарства привреде које у свим фазама учествује са корисником у заједничкој реализацији инвестиционог пројекта.
6. **Исплата средстава врши се у ратама** на основу достављеног захтева за исплату³⁴ који корисник средстава доставља Министарству.

³² Сва документа која подноси страни улагач морају бити оверена у складу са прописима и преведена на српски језик од овлашћеног преводиоца. Ако је у питању домаћи улагач, доставља се извод из АПР

³³ Уредбом су прописани и минимални елементи уговора – чл. 22.

³⁴ Ако је у питању страни улагач уз захтев се доставља извештај овлашћеног ревизора који поседује осигурање од професионалне одговорности и евентуални додатни докази о испуњености услова за исплату рате и банкарска гаранција која гарантује повраћај исплаћених средстава. Уз Захтев за исплату прве рате, поред тога подносе се и две потписане бланко соло менице са меничним овлашћењем, док се уз последњу рату доставља банкарска гаранција која гласи на укупан износ додељених средстава са роком важења три године и шест месеци од дана подношења

Које су обавезе корисника подстицаја (улагача)?

- Потребно је да потенцијални корисник подстицаја **поднесе сву неопходну документацију** за пријаву на програм подстицаја (видети Одељак *Како тече поступак пријаве за подстицаје*);
- Потребно је да корисник за реализацију инвестиционог пројекта **обезбеди учешће** у износу од најмање **25%** трошкова из сопствених средстава или из других извора који не садрже државну помоћ;
- **Након потписивања уговора** о реализацији инвестиционог пројекта са Министарством, корисник је дужан **да се придржава свих преузетих обавеза утврђених предметним уговором**;
- Улагач, односно корисник средстава је дужан **да изврши улагање на начин утврђен у пријави за подстицаје** и у потписаном уговору – у погледу висине и структуре улагања;
- Обавезно је и **одржавање улагања на истој локацији** најмање пет година након реализације пројекта уколико је у питању велико привредно друштво, односно најмање три године уколико је у питању мало или средње привредно друштво;
- Корисник средстава је у обавези **да запосли одређени број људи** утврђен потписаним уговором **и да одржи тај број** у току реализације пројекта и у току периода гарантованог улагања – најмање пет година за велика привредна друштва, односно три године за мала и средња привредна друштва;
- Постоји обавеза **исплате зараде запосленима** у вези са инвестиционим пројектом, у висини утврђеној уговором, која је **најмање 20% већа од минималне зараде**;
- Неопходно је да корисник средстава има одређена **средства обезбеђења**, односно да приложи банкарску гаранцију и две регистроване и потписане бланко соло менице са потписаним меничним овлашћењем у циљу наплате законске затезне камате у случају неиспуњења преузетих уговорних обавеза;
- Постоји обавеза **извештавања Министарства о реализацији пројекта** – у року од 60 дана од дана подношења захтева за исплату последње рате, тј. завршетка пројекта, као и у року од 60 дана од истека периода на који је гарантовано улагање;
- Потребно је **обавестити Министарство уколико дође до промене динамике улагања**, и то најкасније до истека трећег квартала текуће године, као и било којим другим релевантним променама у вези са реализацијом инвестиционог пројекта;
- Потребно је **Министарству омогућити вршење периодичне контроле** у току реализације пројекта и у току фазе мониторинга;
- Неопходно је **омогућити и вршење ревизије** овлашћеној независној ревизорској кући и омогућити увид у сву релевантну документацију;
- **Пројекат се мора реализовати у року** – најчешће до три године од дана подношења пријаве, док се овај рок може продужити највише до пет година по образложеном захтеву који одобрава Савет за економски развој. Уколико је у питању улагање од посебног значаја, у смислу утврђеном Уредбом, рок за реализацију је десет година од дана подношења пријаве.

Захтева за исплату за мала и средња привредна друштва, односно са роком важења пет година и шест месеци од дана подношења Захтева за исплату за велика привредна друштва.

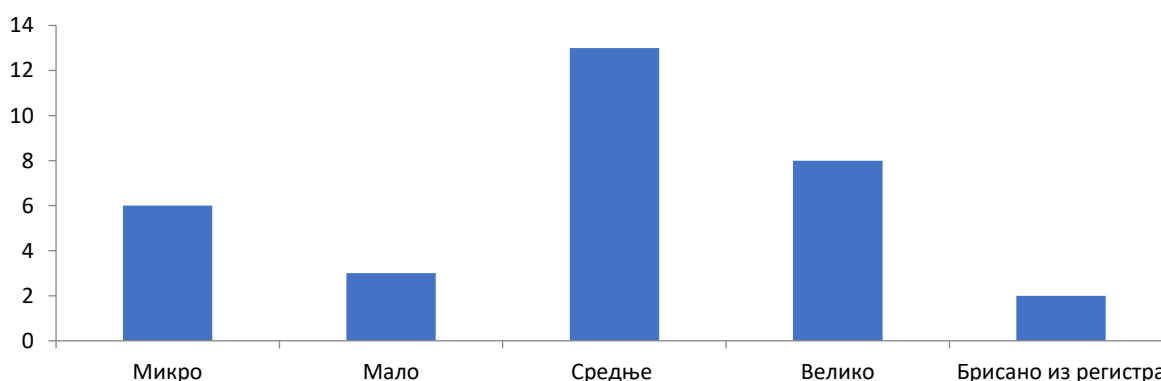
ЕФЕКТИ ПОДСТИЦАЈА МИНИСТАРСТВА ПРИВРЕДЕ

Тренутно стање доделе програма подстицаја

Иако су разлике од пројекта до пројекта велике, неке од просечних вредности одобрених подстицаја су следеће:

- Просечна вредност инвестиционог пројекта је **6.754.986 ЕУР**;
- Просечна вредност додељених подстицаја по кориснику је **1.193.818 ЕУР**;
- Просечни удео подстицаја у вредности инвестиционог пројекта је **22%**;
- У просеку се отворе **84** нова радна места по пројекту.

Према подацима којима располаже Министарство привреде, након ступања на снагу Закона о улагањима 2006. па све до данас одобрено је **38.202.202 ЕУР** за подстицаје у прехранбеној индустрији за **32** корисника средстава, од чега је највише корисника у категорији **средње правно лице** (6 микро, 3 малих, 13 средњих³⁵ и 8 великих предузећа)³⁶. Два предузећа су брисана из регистра³⁷.

Графикон 2. Корисници подстицаја према величини привредног субјекта, извор: база података Министарства привреде и Агенције за привредне регистре

³⁵ 1 корисник у категорији средње правно друштво је користио подстицаје два пута.

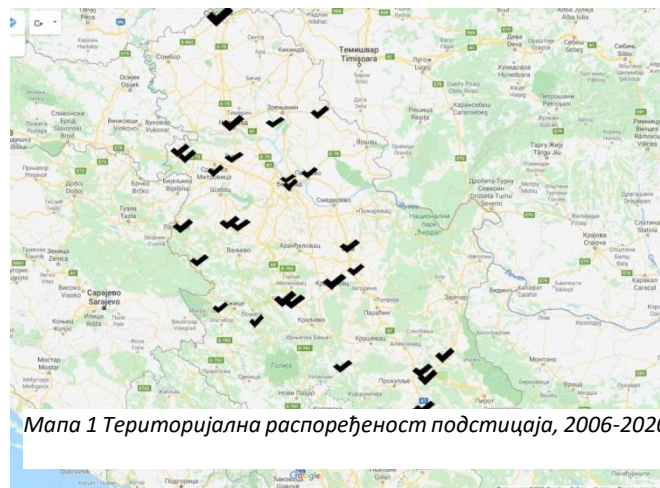
³⁶ 1 корисник у категорији велико правно друштво је користио подстицаје три пута.

³⁷ Сви подаци о категоријама правних лица пронађени су у званичном регистру Агенције за привредне регистре – категорија „Величина обвезника утврђена на основу података из финансијских извештаја за претходну годину.“

Намене за које су одобрена средства се могу поделити у две основне категорије:

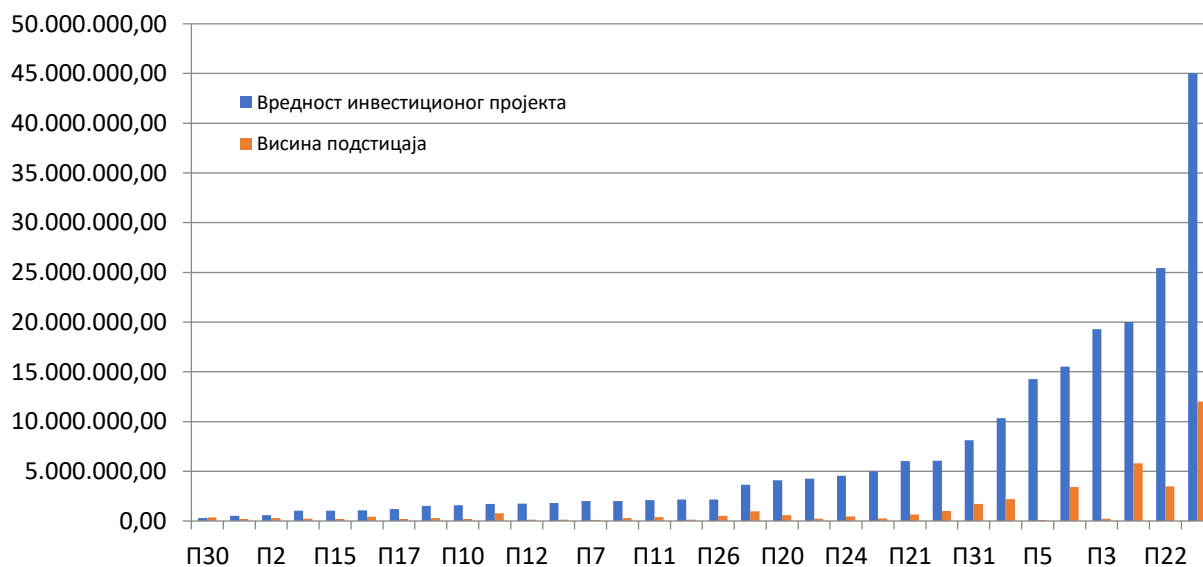
- Изградња и/или проширење материјалних капацитета за производњу и прераду (фабрике, погони, постројења, хале...) и
- Унапређење производних капацитета.

Општине реализације пројекта су у великој мери равномерно регионално распоређене. Ради се о следећим градовима и општинама: Суботица, Сврљиг, Коцељева (3), Нови Сад (3), Велика Плана, Лесковац, Брус, Љубовија, Ниш (2), Шид, Чачак (2), Лозница, Крагујевац, Баточина, Панчево, Сремска Митровица, Сечањ, Рума, Београд (3), Чајетина, Тител, Шид, Ариље и Параћин.

16 пројеката је завршено, 5 је у фази мониторинга, док је 11 пројеката тренутно у фази реализације. Најраније потписан уговор је у децембру 2006. године, док су последња три уговора потписана у јуну 2020.

Посматрајући вредности одобрених инвестиционих пројеката³⁸ може се приметити да се оне крећу од **305.000 ЕУР** до **45.000.000 ЕУР**, док се висина одобрених подстицаја у укупном износу креће од **116.000 ЕУР** до **12.000.000 ЕУР**, како је приказано на графикону испод. Додатно, предвиђени број нових радних места креће од **25** до **312**.

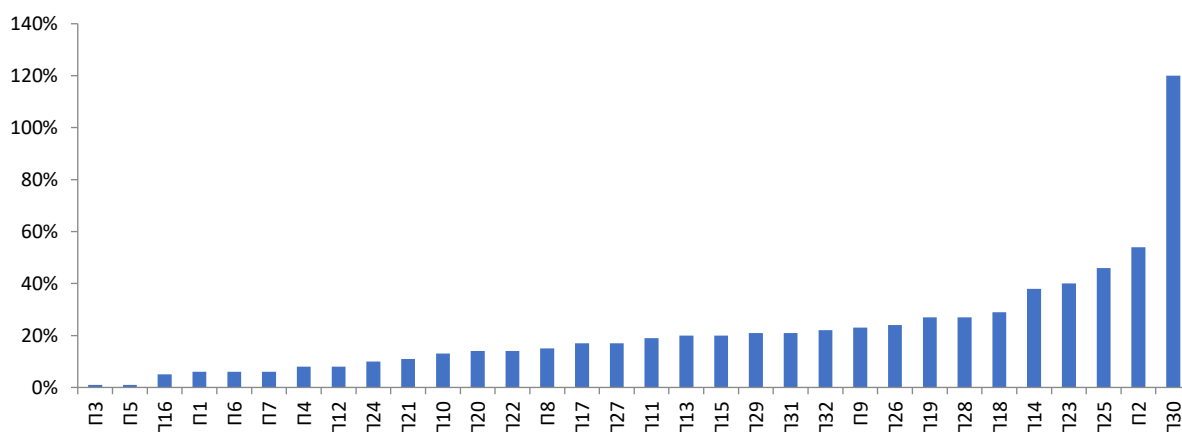

Графикон 1. Износ подстицаја у односу на укупну вредност инвестиционог пројекта

³⁸ Под вредности инвестиционог пројекта подразумева се укупан износ који се издваја за реализацију пројекта, независно од чињенице одакле се финансира (претежно из додељене државне помоћи, претежно из сопствених средстава или на други начин).

Посматрајући уделе подстицаја у укупној вредности инвестиционог пројекта, може се приметити да износ подстицаја у једном случају достиже чак 120%. Овај проценат, међутим зависи од тога у односу на које оправдане трошкове су додељени подстицаји (видети следећи став), као и која уредба је примењена у одговарајућем случају. У случајевима када привредна друштва не досежу прописани ниво улагања по Уредби о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних инвестиција у области производње прехрамбених производа, примењује се општа уредба како инвеститор не би био ускраћен за помоћ државе. Када изузмемо ову вредност, удео одобрених подстицаја у вредности инвестиционог пројекта у просеку износи око 18%, односно 22% уколико урачунамо и ово одступање.

Напомињемо да наведена табела представља само један угао гледања, јер важећи прописи којима се уређује додела државне помоћи, опредељују правило обрачуна подстицаја у односу на обе категорије, дакле и двогодишње висине бруто зарада свих нових запослених и висине улагања, при чему се, када је реч о дефинисаном односу додељених подстицаја у односу на оправдане трошкове наводи онај основ који је повољнији за улагача. Дакле, један поступак, једна формула важи за обрачун подстицаја, а други поступак, за процентуално исказивање додељених подстицаја у односу на оне трошкове који су повољнији за инвеститора, дакле у односу на инвестицију или бруто зараде.

Графикон 2. Удео подстицаја у укупном износу инвестиционог пројекта у %

Поред података прикупљених од Министарства привреде, НАЛЕД је спровео и анкету са корисницима програма у циљу прикупљања података о стању и задовољству корисника током пријаве, коришћења и након коришћења подстицаја. Анкета је рађена у сарадњи са Министарством привреде од којег су добијени контакти корисника.

Укупно 10 испитаника одазвало се позиву за учешће у анкети. Структура испитаника корисника подстицаја је разнолика и креће се од производње и прераде кромпира, чоколаде, пиринча, месних прерађевина, хлеба и пецива, дечије хране па све до производње и прераде живинског меса. Већином су у питању средња правна лица³⁹ (6 од 10), док 3 корисника припадају категорији великих правних лица, а један корисник је у категорији мало правно лице. Број запослених креће се од 9 до 1178. Сви испитаници су основани након 2000. године, и то већина после 2010. године (60% испитаника). Додатно, сви испитаници су за подстицаје аплицирали између 2015. и 2020. године.

³⁹ У складу са поделом у Уредби – члан 2

Резиме најважнијих резултата добијених истраживањем корисника:

1. Већина испитаника (8 од 10) аплицирала је са предлогом инвестиционог пројекта **за изградњу различитих постројења**.
2. У просеку уз помоћ подстицаја упошљено је **118** новозапослених у вези са инвестиционим пројектом, углавном старости 35 до 45 година. Сви испитаници **су такође навели да су или задржали или увећали укупан број запослених у односу на годину тражења подстицаја**. Наиме, у просеку су испитаници повећали **укупан број запослених за 92** радна места, односно у просеку за **77%**⁴⁰
3. **Сви испитаници су пријавили идентичан приход или пораст прихода** у 2019. години у поређењу са годином тражења подстицаја и то **од 4% до чак 25%**⁴¹.

Детаљнији резултати анкете приказани су у наставку.

За које пројекте је аплицирано и која врста подстицаја је најчешће коришћена?

- Већина испитаника је **аплицирала за инвестициони пројекат за изградњу различитих постројења** (80% испитаника је подстицаје користило за изградњу фабрике или хладњаче). Свега један испитаник је навео да су подстицаје користили за набавку опреме.
- Као **разлог за аплицирање** за подстицаје корисници су наводили висину инвестиционог улагања, могућност пласмана робе на домаће и инострано тржиште, привредни развој општине, однос између обима подстицаја и услова испуњења, висину новчаних улагања и број новозапослених, планове развоја компаније, запошљавање нових радника, подршку за завршетак изградње постројења и набавку опреме, бесповратна новчана средства, учинак додељеног подстицаја на брзину, као и величину планиране инвестиције.
- **Сви испитаници навели су да се о подстицајима информишу путем пословних контаката**. Додатно, већина њих (7 од 10 испитаника) се информише користећи и податке доступне на интернету, а половина наводи као корисно и чланство у пословним асоцијацијама.

Каква је образовна и старосна структура новозапослених у вези са инвестиционим пројектом?

- Број радника запослених у вези са инвестиционим пројектом кретао се од 13 до 300, у просеку 118.
- Старосна структура новозапослених варира од пројекта до пројекта. **Највећи број испитаника (4 од 10) навело је да су новозапослени углавном старости од 35 до 45 година**. Мањи број испитаника је навео да већину новозапослених чине особе од 25 до 45 година или особе од 45 до 55 година.
- **Већинску образовну структуру запослених у вези са инвестиционим пројектом чине лица са средњим образовањем**, док је један испитаник пријавио да су то углавном лица са високим образовањем.
- 40% испитаника је пријавило да су имали веће трошкове финансирања бруто зарада запослених од оних које су добили кроз подстицаје, већином из разлога запошљавања већег броја радника него што је то пројектом било предвиђено.

⁴⁰ Важно је напоменути да није свако повећање броја запослених изазвано чињеницом реализације инвестиционог пројекта. Тако нпр. неки субјекти пријављују да су у тренутку аплицирања имали 0 запослених, док данас имају преко 500 запослених, што значи да би у статистици то повећање износило 500%. Са друге стране, има субјеката који су повећали број запослених за тачан онолики број који је уговорен са Министарством. Зато је ова процена индикативног карактера и служи као илустративни пример.

⁴¹ Велики део испитаника (30%) није одговорио на ово питање

Какво је стање после завршеног пројекта?

- Сви испитаници **су навели да су или задржали или увећали број запослених у односу на годину тражења подстицаја**. Наиме, у просеку су испитаници повећали укупан број запослених за **92** радна места.
- Сви испитаници **су пријавили идентичан приход или пораст прихода у 2019. години у поређењу са годином тражења подстицаја**. Они који су пријавили пораст нису навели тачан износ прихода у години тражења подстицаја (30% испитаника), док се код осталих бележи **пораст прихода од 4% до чак 25%**.

Ставови корисника о коришћеном програму подстицаја

Део упитника за кориснике односио се на прикупљање њихових ставова о сврсисходности коришћених подстицаја, начину њиховог спровођења, али и о изазовима које су корисници имали током аплицирања, током спровођења пројекта или по његовом завршетку. Ставови корисника приказани су у наставку.

Резиме најважнијих резултата ставова корисника:

1. **90% испитаника је одобрене подстицаје оценило као значајне за успешност реализације пројекта.**
2. Већина испитаника (6 од 10 испитаника) сматра да би пројекат спровела и да нису добили подстицаје, међутим да би то урадили или касније (3 испитаника), или у мањем обиму (такође 3 испитаника). Петина испитаника наводи да не би уопште успело да спроведе пројекат.
3. 60% испитаника сматра да је потребно у некој мери изменити критеријуме и то у правцу стављања већег акцента на увођење нових технологија, аутоматизацију процеса и зелене технологије.

Детаљнији резултати истраживања ставова корисника представљени су у наставку.

Колики је значај и задовољство корисника подстицајима?

9 од 10 испитаника је одобрене подстицаје оценило као значајне за успешност реализације пројекта. Свега један испитаник навео је да је утицај делимичан. Већина испитаника (60%) сматра да би пројекат спровели и да нису добили подстицаје, међутим да би то урадили или касније (30%) или у мањем обиму (30%). Петина испитаника наводи да без подстицаја не би могли да спроведу пројекат.

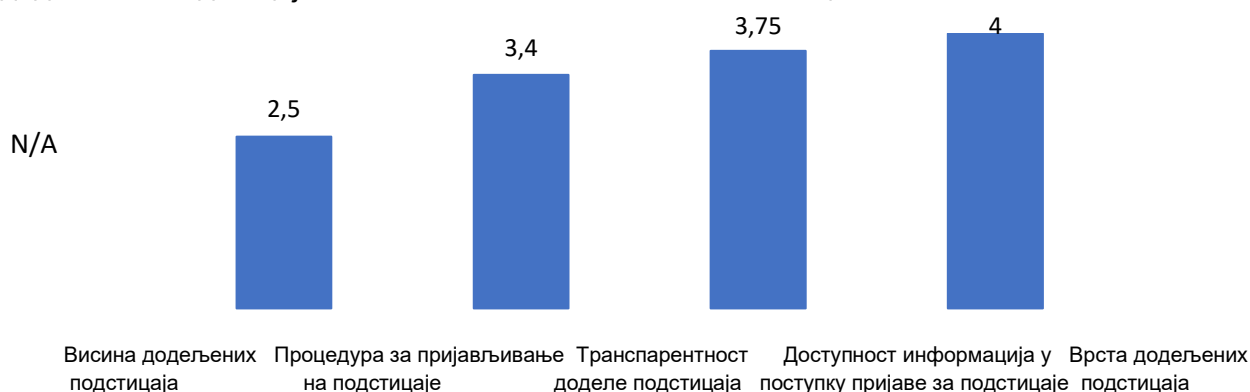
Чак 7 од 10 испитаника наводи да су им подстицаји помогли да убрзају спровођење свог пројекта, 6 од 10 да је ангажован већи број радника него што би иначе био случај, половина да је набављена савременија опрема, а трећина да им је помогла у изградњи већег објекта, односно у набавци веће количине опреме. Свега један испитаник навео да је уведена зелена технологија која штити животну средину.

Додатно, значај и задовољство подстицајима потврђује и податак да би сви испитаници поново аплицирали за подстицаје у будућности. Значајно је истакнути и да је **највећи део испитаника задовољан сарадњом са локалном самоуправом у којој се пројекат спроводи и то врло задовољни у 70% случајева и задовољни у 20% случајева.**

Испитаници су оценама од 1 (најнижа оцена) до 4 (највиша оцена) оценили различите аспекте програма подстицаја. Компаније су најбоље оцениле врсту додељених подстицаја коју су користили – оценом 4.

Високом просечном оценом од 3.75 оцењена је доступност информација у поступку пријаве за подстицаје. Наиме, према наводима испитаника информације се лако проналазе у конкурсу, онлине или позивом на контакт телефоне. Такође, **високом просечном оценом од 3.4 оцењена је и транспарентност поступка доделе подстицаја.**

Са друге стране испитаници су процедуру за пријављивање за доделу средстава подстицаја оценили нешто нижом просечном оценом која износи 2,5. Занимљиво је да ниједан испитаник није оценио висину додељених подстицаја нити позитивном нити негативном оценом.

Графикон 3. Степен задовољства корисника коришћеним програмом подстицаја, Извор: истраживање НАЛЕД 2020

Посматрајући детаљније податке о поступку пријављивања за програм подстицаја, испитаници су у анкети истакли да им је највећи изазов представљала израда бизнис плана, али и прикупљање документације за изградњу објекта. Са друге стране, посматрајући период реализације пројекта, највећи изазов испитаницима представљају временски притисак, проналажење, запошљавање и задржавање адекватне и квалификоване радне снаге.

На који начин је могуће побољшати подстицаје према мишљењу испитаника?

Испитаници су током анкете упитани на који начин би процедура одобравања подстицаја, критеријуми или висина и структура подстицаја могли да се промене како би више одговарали потребама привреде.

Већина испитаника своје одговоре је фокусирала на повећање висине подстицаја или измену критеријума за одобравање подстицаја. Наиме, испитаници су навели да би било добро да се **већи проценат подстицаја одваја за инвестиције, да се смањи однос инвестиције и броја запослених, да се повећа висина подстицаја, али и да би требало узети у обзир и утицај инвестиционог пројекта на околину.** Како смо видели, испитаници позитивно оцењују врсте подстицаја које су користили (просечна оцена 4 од максималних 4), али ипак истичу да се потребе привреде морају континуирано пратити, а врсте подстицаја прилагођавати у складу са тим.

40% испитаника наводи да актуелне критеријуме за доделу подстицаја не треба мењати. Остатак од 60% испитаника сматра да је потребно у некој мери изменити критеријуме и то у правцу **стављања већег акцента на увођење нових технологија, аутоматизацију процеса и зелене технологије које смањују негативан ефекат на животну средину.** Додатно, испитаници напомињу да критеријуми не укључују читав ланац производње, као и да се сувише значаја придаје броју новозапослених у односу на друге могуће критеријуме те је пажњу потребно посветити и томе.

Ставови некорисника о програмима подстицаја

Поред анкете са корисницима подстицаја, НАЛЕД је спровео и анкету са „некорисницима“, односно потенцијалним корисницима подстицаја. Под некорисницима подстицаја се подразумевају предузећа из сектора прехранбене индустрије која до сада нису користила ниједну врсту подстицаја Министарства привреде, а потенцијално би могли остварити права на исте. Анкета је спроведена са члановима НАЛЕД-овог Савеза за храну и пољопривреду са основним циљем испитивања разлога некоришћења доступних програма.

Укупно 8 испитаника се одазвало учешћу у анкети и то: 7 од 8 испитаника су велика правна лица, док је један испитаник средње величине. Година оснивања компанија из узорка варира од 1958. до 2001, а основна делатност ових компанија је производња уља и масти, производња и прерада меса, двопека, кекса и трајног пецива, прерада воћа и поврћа, или производња и прерада живинског меса. Број запослених се креће од око 200 до 5500.

Резиме најважнијих резултата добијених истраживањем ставова некорисника:

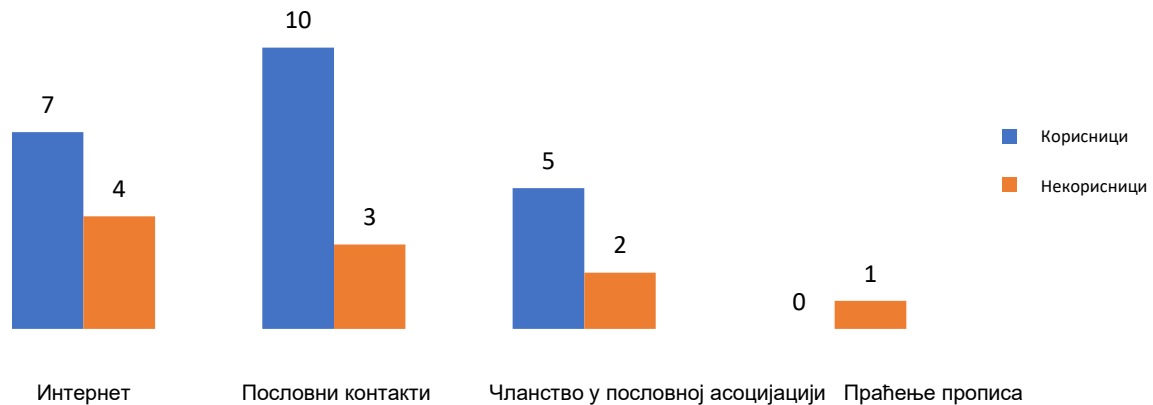
- Према мишљењу некорисника у подстицајима **није направљен отклон од традиционалних критеријума** – тј. обавезе запошљавања одређеног броја радника у вези са инвестиционом пројектом и обавезе задржавања тог броја након што се пројекат заврши;
- Додатно, **да није стављен довољан акценат на потребу за аутоматизацијом процеса** – рецимо, испитаници сматрају да се не подстиче довољно коришћење савремених машина и технологија уместо људског фактора тамо где је то сврсисходно и оправдано;
- Такође, **да није стављен довољан акценат на увођење нових технологија**, у смислу осавремењивања процеса производње новим и модерним машинама и технологијама које би додатно унапредиле производњу и смањиле негативан утицај на животну средину и сл.

Детаљнији резултати ставова некорисника су приказани у наставку.

Колико су компаније упознате са програмима подстицаја Министарства привреде?

Свега половина „некорисника“ изјавила је да је упозната са врстама и висином подстицаја у прехранбеној индустрији које додељује Министарство привреде у сарадњи са Развојном агенцијом Србије. 37% је навело да је делимично упознато са овим подстицајима. Остатак испитаника није упознат са постојањем ових подстицаја.

Половина испитаника „некорисника“ се информисе о доступним програмима подстицаја путем интернета, трећина путем пословних контаката, а четвртина путем чланства у некој пословној асоцијацији. Можемо приметити да је ово значајно другачије од корисника подстицаја који у великој мери користе пословне контакте као главни извор информација, а затим и онлине доступне податке. Ови резултати могу указивати да подаци који су доступни на интернету нису довољни за адекватно информисање потенцијалних корисника.

Графикон 4. Начин информисања о актуелним подстицајима, извор: истраживање са корисницима и некорисницима, НАЛЕД 2020

Какво је претходно искуство испитаника са подстицајима у прехрамбеној индустрији?

Трећина испитаника је на подстицаје Министарства привреде већ аплицирала.⁴² Ни један испитаник није аплицирао за неки други облик државне помоћи у прошлости.

Основни аспекти пословања по наводима испитаника где сматрају даће им у будућности бити неопходна помоћ у виду подстицаја су:

- увођење нових технологија, вишег нивоа аутоматизације, дигитализације, аутоматизација процеса;
- инвестиције у проширење производних и складишних капацитета, изградња нових постројења;
- подршка за улагање у примарну пољопривредну производњу и
- ангажовање нове радне снаге.

На питање да ли планирате у наредном периоду да аплицирате за доделу подстицаја, 3 од 8 испитаника је одговорило одрично, два испитаника да не знају и два да би аплицирали. Један испитаник је нагласио да би узели у разматрање коришћење помоћи уколико буде укинута обавеза запошљавања и одржавања одређеног броја запослених у периоду од неколико година.

Који су основни разлози неконкурисања за програме подстицаја Министарства привреде?

Испитаници који нису аплицирали навели су да се ради о недостатку информација о поступку доделе подстицаја или да сматрају да не испуњавају услове за доделу подстицаја.

3 од 8 испитаника као главни разлог за некоришћење подстицаја истичу недостатак информација о доступним програмима подстицаја. Додатно, део испитаника сматра да не може да добије подстицаје ни уколико конкурише, као и да им проблем представља обавеза одржавања броја запослених у вези са инвестиционим пројектом.

Већина испитаника није упозната са процедуром за аплицирање за подстицаје те нису могли оценити њену једноставност/компликованост.

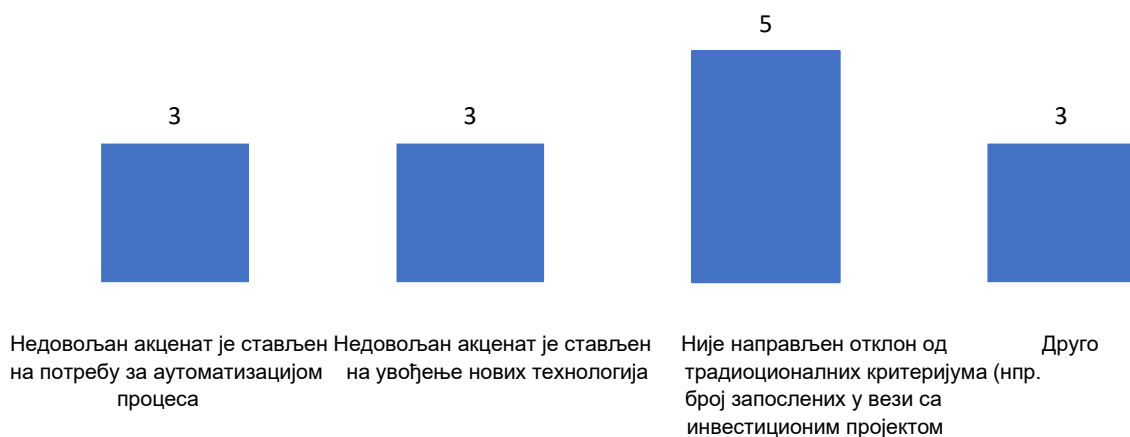
⁴² Испитаници који су аплицирали би тек требало да ступе у реализацију инвестиционог пројекта.

На питање како процењују услове прописане Уредбом, који од постављених услова им се чини превише компликованим и због чега испитаници су одговарали на следећи начин:

- да сматрају да су услови превише административни, контролно компликовани и захтевни;
- да не би требало да се нужно условљава запошљавање одређеног броја радника;
- да подстицаји нису усмерени на развој компанија које су већ дуже време на тржишту јер су везани за нова запослења, а не за аутоматизацију производње и нове технологије;
- да је јако тешко да се испуни обавеза одржавања одређеног броја запослених наредних неколико година након примљене помоћи;
- да су често искључена велика правна лица;
- да је највећи проблем фаворизовање радно интензивних пројеката уместо веће продуктивности коју обезбеђује аутоматизација процеса производње.

Додатно, испитаници као кључне недостатке програма подстицаја истичу **изостанак структурне подршке улагањима у примарну производњу која је извор сировине за прехрамбену производњу**. Услед ових ограничења искључен је синергијски ефекат подстицаја на цео сектор, што домаћу прехрамбену индустрију ставља у неповољнији положај у односу на конкуренцију, пре свега из ЕУ⁴³.

Исказани ставови некорисника се у великој мери поклапају и са ставовима корисника средстава о томе како се програми подстицаја могу побољшати и прилагодити потребама привреде.

Графикон 5. Основни недостаци у критеријумима за доделу подстицаја, извор: истраживање са некорисницима, НАЛЕД 2020

⁴³ Додела подстицаја за примарну пољопривредну производњу у Р. Србији је традиционално у надлежности МПШВ (прим.аут)

ИДЕНТИФИКОВАНИ ПРОБЛЕМИ

Иако је истраживање ставова корисника подстицаја дало прилично добре резултате у погледу оцене задовољства коришћеним програмом подстицаја, истраживање некорисника, анализа регулаторног оквира и саме праксе показали су да постоји извештан простор за напредак када је реч о аплицирању за подстицаје, одобравању, додели и коришћењу програма подстицаја, али и њиховом дизајну.

Показало се да постоји **мањак координације и сарадње између Министарства привреде и Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде**, као и других органа у погледу доделе државне помоћи у сектору примарне пољопривредне производње и прехрамбене индустрије. Заједно са тим, чини се да недостаје веза између читавог ланца производње и прераде хране, те се за обе гране примењују засебни прописи. Додатно компликује чињеница да се привредна друштва неретко баве и производњом и прерадом и да не постоји јасан преглед које су све врсте подстицаја доступне у овим секторима и који су услови за сваки од њих.

Пре самог аплицирања за подстицаје Министарства привреде које почиње у комуникацији са РАС-ом, важно је сагледати на који начин се потенцијални корисници информишу о доступним програмима. За разлику од корисника подстицаја који се о њима углавном информишу преко својих пословних партнера, некорисници углавном користе информације доступне на интернету. Ово резултира да је свега **половина некорисника била упозната са врстама и висином подстицаја Министарства привреде**.

Такође, сам **процес аплицирања за подстицаје и уговарања подстицаја са улагачем**, тј. корисником је подељен између Министарства привреде и Развојне агенције Србије (РАС) (видети одељак *Како тече поступак пријаве за подстицаје*). РАС прикупља пријаве, пратећу документацију, предлаже износ подстицаја, док Министарство уговара и учествује у свим фазама реализације пројекта.

Када је у питању процес аплицирања корисници су као **највећи изазов наводили израду бизнис плана**. Додатно, корисници су једноставност процедуре оценили просечном оценом 2.5 од максималних 4 што показује да постоји простор за побољшање и поједностављење саме процедуре.

У процесу одобравања и доделе подстицаја, најчешће истицан проблем је **критеријум који се односи на број запослених у вези са инвестиционим пројектом, као и обавеза одржавања одређеног броја запослених и неколико година након завршетка пројекта**. Истицањем овог критеријума стиче се утисак да су фаворизовани радно-интензивни пројекти на уштрб пројеката који нагласак стављају на употреби савремених технологија уместо ослањања на људски фактор.

Као још један недостатак корисници су истицали да **улагања у нематеријална средства не обухватају иновативне процесе** или процесе сертификације којима се унапређује безбедност производа, којима се обезбеђује бољи квалитет или се на други сличан начин унапређује конкурентност финалног производа и улаже у производне процесе.

Слично томе, истичано је и да се **недовољан акценат ставља на потребу за аутоматизацијом процеса**, за увођењем савремених технологија и технологија које имају позитивни ефекат на очување животне средине.

На крају, некорисници односно потенцијални корисници програма подстицаја су као проблем истакли и **неукључивање количине примарних пољопривредних производа** који се откупљују за прераду као један од критеријума за одобравање и доделу подстицаја.

Најзад, уочен је и прилично висок праг када је реч о минималној вредности пројекта (2.000.000 ЕУР) и минималном броју новозапослених (30 запослених) када је реч о општим условима постављеним постојећим регулаторним оквиром.

|

ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

Помоћ државе у инвестиционим пројектима је од великог значаја за привреду, што је потврђено и кроз анализу ставова корисника програма подстицаја. Зато је наредни корак ослушкивање потреба привреде и прилагођавање новим процесима производње, аутоматизацији и модернизацији, са циљем унапређења конкурентности овог сектора. Ова анализа може да послужи као добар темељ за почетак дијалога између заинтересованих страна и доносилаца одлука.

Унапређење критеријума за стручну анализу пројеката који се одобравају за доделу подстицаја требало би да допринесе бољем сагледавању целокупног ланца снабдевања који укључује стратешко улагање у развој примарне пољопривредне производње, заједно са развојем прерађивачких капацитета, имајући све време у виду захтеве тржишта, унапређење конкурентности, одрживост и достизање међународних стандарда. Координација између државних органа који одобравају државну помоћ у овом сектору ће такође помоћи привредним субјектима да брже и лакше дођу до почетних средстава и реализују пројекте од значаја за привреду и становништво.

Имајући у виду специфичност пољопривредно-прехранбеног сектора, **преорука је да се у контексту одобравања и доделе подстицаја сагледа целокупан ланац снабдевања** и у програм подстицаја укључе и стратешки пројекти који се тичу улагања у одрживи развој примарне пољопривредне производње, заједно са развојем прерађивачких капацитета.

У том духу, **важно је и умрежавање Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и Министарства привреде у сврху одобравања и доделе подстицаја, као и повезивање са другим органима који одобравају сличне облике државне помоћи у овом сектору.** С обзиром на недељивост примарне пољопривредне производње од прерађивачких капацитета и директну условљеност развоја сектора довољним количинама квалитетних и ценовно прихватљивих примарних пољопривредних производа, као и дугорочну предвидивост снабдевања, оваквом политиком подстицаја се може постићи синергијски ефекат улагања у пољопривредно-прехранбени сектор. Основни циљ јесте унапређење конкурентности домаће агро-индустрије, користећи сличне механизме подстицаја који се у ЕУ додељују кроз Фонд за пољопривреду и рурални развој.

Потребно је **порадити на „видљивости“** ових програма будући да је истраживање показало да је тек половина циљне групе (субјеката у сектору прехранбене индустрије) упозната са постојећим програмима подстицаја.

У погледу процеса аплицирања, одобравања и праћења додељених подстицаја и реализације инвестиционог пројекта, препорука је да се процес **уједначи и административно растерети пребацивањем надлежности на само један орган.** Чини се да нема препрека за РАС као јавну агенцију која се бави прикупљањем апликација за програм подстицаја са пратећом документацијом, администрирањем, применом стручних критеријума за оцену пројеката и сл. да преузме целокупан процес уговарања и праћења реализације пројеката. На тај начин би и сама процедура била бржа и једноставнија, а значајан терет би се скинуо са Министарства које би расположиве људске ресурсе могло да распореди на регулаторне и друге активности. Исто тако, **преорука је да се сва документа која се могу прибавити службеним путем на тај начин и прибављају,** уместо да сву документацију прикупља корисник, односно улагач. Ово нарочито важи за различите доступне податке из Агенције за привредне регистре и/или Пореске управе.

Поред координације доносилаца одлука на стратешком нивоу, неопходно је подржати сектор прехранбене индустрије у праћењу савремених трендова и освајању нових или задржавању постојећих тржишта. **Улагања у нематеријална средства би требало да обухвате и процесе сертификације, промоције или иновативне процесе** којима се унапређује безбедност, квалитет, следљивост уз коришћење нових технологија или други пожељни параметри крајњег производа, што значи

дефинисање и оних програма који се кроз мере привлачења инвестиција у оквиру правила регионалне државне помоћи, директно увезују и са мерама за подстицање конкурентности.

Исто би требало имати у виду и када се ради о ограничењу у погледу максималног износа додељених средстава. **Препорука анализе је да се дозвољени износ подстицајних средстава увећа за одређени проценат уз претходно задовољене услове** да се ради о: преради и стављању у промет органских пољопривредних производа, инвестицијама које ће имати повољан утицај на животну средину и инвестицијама које ће допринети унапређењу добробити животиња.

Као што и прозилази из анализе ставова некорисника, односно потенцијалних корисника програма подстицаја, **предлог је да се инвестициони пројекат не везује нужно и само за број новозапослених** у вези са инвестиционим пројектом, већ за увођење нових процеса, модернизацију производње, аутоматизацију процеса, инвестиције везане за заштиту и унапређење животне средине, коришћење зелених технологија, унапређење локалног развоја и слично. Истовремено, анализа не оспорава генералну потребу за повећањем запошљавања, имајући у виду социо-економске разлоге и читав низ фискалних и финансијских бенефита, како за буџете јединица локалне самоуправе и консолидовани буџет Републике Србије, тако и за економију, друштво и породична домаћинства чији чланови заснивају радни однос кроз реализацију инвестиционих пројекта.

У складу са свим горе нведеним, **потребно је унапредити постојеће критеријуме за стручну анализу пројекта** тиме што ће се укључити и процена ефеката на заштиту животне средине и смањење ефеката климатских промена, усклађивање са стандардима ЕУ, прелазак на органску пољопривреду, односно прераду органских производа, локални развој, као и аутоматизацију процеса. Исто тако, потребно је уважити и извозну оријентисаност предузећа као један од критеријума, будући да сектор прехранбене индустрије значајно утиче на спољнотрговинску размену Републике Србије и у том смислу остварује суфицит, те би додатно подстицање оваквих предузећа допринело додатном побољшању извоза и пласирању домаћих производа на инострана тржишта. Додатан фокус би требало да буде и на унапређењу стандарда квалитета производа, ефикасној употреби ресурса и на циркуларној економији.

У критеријуме би такође требало укључити и количину примарних пољопривредних производа који се откупљују у сврху прераде, уместо искључиво посматрања броја коопераната, будући да се коришћењем напредних технологија у примарној пољопривредној производњи увећава продуктивност, професионализује пољопривредна производња и долази до укрупњавања поседа.

На крају, потребно је размотрити и смањење постојећег високог прага у вези са минималном вредности пројекта и потребним бројем новозапослених. Истраживање ставова корисника је показало да многи не испуњавају минимални праг неопходан за пријаву на подстицаје, те не аплицирају по основу уредбе која регулише област доделе подстицаја у прехранбеној индустрији, већ се пријављују за подстицаје по основу „опште уредбе“ која регулише област директних улагања. Оваква пракса се чини излишном уколико се разматра доношење новог прописа за доделу подстицаја у прехранбеној индустрији и у том смислу је потребно уважити и пројекте ниже вредности које одговарају мањим привредним субјектима, али исто тако не постављати додатна ограничења за велике привредне субјекте будући да је ова категорија правних лица већ искључена из националних и ИПАРД подстицаја који се додељују од стране Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Data & Trends of the European Food and Drink Industry 2020* - доступно на линку: <https://www.fooddrinkeurope.eu/publication/data-trends-of-the-european-food-and-drink-industry-2020/>; приступљено 6.11.2020.
2. *Financing of the CAP – EU Parliament*, доступно на линку <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/106/la-financiacion-de-la-pac>; приступљено: 13.11.2020.
1. Правилник о ИПАРД подстицајима за инвестиције у физичку имовину које се тичу прераде и марткеринга пољопривредних производа и производа рибарства (“Службени гласник РС”, бр. 84/2017, 23/2018, 98/2018 и 82/2019) доступно на линку: <http://www.minpolj.gov.rs/download/pravilnika-o-ipard-podsticajima-za-investicije-u-fizicku-imovinu-koje-se-ticu-prerade-i-marketinga-poljoprivrednih-proizvoda-i-proizvoda-ribarstva/?script=lat#>
2. Преглед актуелног стања са CWOT анализом за прехранбену индустрију у Србији, Министарство привреде, 2017. <https://privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2019/03/2-PR-Analiza-Stanja-Sa-SWOT-1.pdf>
3. Преговори о приступању Србије у ЕУ, Београдска отворена школа: – званична веб презентација <https://eupregovori.bos.rs/>
4. Програм подршке малим предузећима за набавку опреме у 2020. години – Уредба о утврђивању Програма подршке малим и средњим предузећима за набавку опреме - <https://www.pravno-informacionisistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/5/5>
5. Програм подршке секторима прерађивачке индустрије у 2020. години – јавни позив доступан на линку: https://rappr.rs/javni-poziv-za-ucesce-u-programu-pruzanja-standardizovane-usluge-mentoringa-sektorima-preradivacke-industrije-u-2020-godini/?sr_pismo=lat
6. Програм подстицања предузетништва кроз развојне пројекте у 2020. години - јавни позив доступан на линку: <https://fondzarazvoj.gov.rs/lat/proizvodi/podrska-investicijama-u-privredi>
7. Програм подстицања развоја предузетништва кроз финансијску подршку за почетнике у пословању у 2020. години – јавни позив доступан на линку: https://privreda.gov.rs/javni_pozivi/javni-poziv-za-dodelu-bespovratnih-sredstava-u-okviru-programa-podsticanja-razvoja-preduzetnistva-kroz-finansijsku-podrsku-za-pocetnike-u-poslovanju-u-2020-godini/
8. Стратешки оквир са Акционим планом за прехранбену индустрију у Србији, Министарство привреде, 2017. доступно на линку: <https://privreda.gov.rs/wp-content/uploads/2019/03/3-PR-SOkvir-Sa-AP-1.pdf>
9. *The common agricultural policy at a glance – EU Commission*, доступно на линку: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance> ; приступљено: 30.10.2020.
10. *The common agricultural policy funding – EU Commission*, доступно на линку: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/financing-cap/cap-funds_en ; приступљено: 30.10.2020.
11. Уредба о класификацији делатности (“Службени гласник РС”, бр. 54/2010) – доступно на линку: https://www.paragraf.rs/propisi/uredba_o_klasifikaciji_delatnosti.html
12. Уредба о одређивању критеријума за доделу подстицаја ради привлачења директних улагања у области производње прехранбених производа (“Службени гласник РС”, бр. 1/2019) – доступно на линку: <https://ras.gov.rs/uploads/2019/01/uredba-o-odredjivanju-kriterijuma-za-dodelu-podsticaja-radi-privlacenja-direktnih-ulaganja-u-oblasti-proizvodnje-prehrambenih-proizvoda-1.pdf>
13. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2015. години “Службени гласник РС”, бр. 19/15) – преузимање омогућено на линку: <http://www.minpolj.gov.rs/download/uredba-o-raspodeli-podsticaja-u-poljoprivredi-i-ruralnom-razvoju-u-2015-godini/?script=lat#>

14. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2016. години (“Службени гласник РС”, бр. 8/2016, 93/2016, 105/2016) – преузимање омогућено на линку: <http://www.minpolj.gov.rs/download/uredba-o-raspodeli-podsticaja-u-poljoprivredi-i-ruralnom-razvoju-u-2016-godini/?script=lat#>
15. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2017. години (“Службени гласник РС”, бр. 8/2017, 53/2017, 67/2017, 88/2017, 101/2017, 106/2017, 115/2017) – доступно на линку: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/97b34956-dc39-4d34-a4ea-4e2855832a8c>
16. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2018. години (“Службени гласник РС”, бр. 18/2018, 66/2018, 86/2018, 93/2018, 101/2018) – преузимање омогућено на линку: <http://www.minpolj.gov.rs/download/uredba-o-raspodeli-podsticaja-u-poljoprivredi-i-ruralnom-razvoju-u-2018-godini/?script=lat#>
17. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2019. години (“Службени гласник РС”, бр. 3/2019, 12/2019, 29/2019, 40/2019, 57/2019, 69/2019, 80/2019, 88/2019, 94/2019) – преузимање омогућено на линку: <http://www.minpolj.gov.rs/download/uredba-o-raspodeli-podsticaja-u-poljoprivredi-i-ruralnom-razvoju-u-2019-godini/?script=lat#>
18. Уредба о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2020. години (“Службени гласник РС”, бр. 1/2020, 13/2020, 27/2020, 52/2020, 75/2020, 106/2020, 118/2020, 124/2020) – доступно на линку: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2020/118/1>
19. Уредба о правилима за доделу државне помоћи (“Службени гласник РС”, бр. 13/2010, 100/2011, 91/2012, 37/2013, 97/2013 и 119/2014) – доступно на линку: [https://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/drzavna%20pomoc/Uredba%20o%20pravilima%20za%20dodelu%20drzavne%20pomoci\(1\).pdf](https://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/drzavna%20pomoc/Uredba%20o%20pravilima%20za%20dodelu%20drzavne%20pomoci(1).pdf)
20. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 56/2006, 50/2007 и 70/2008) – доступно на линку: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/8da48b6f-bfae-452c-ad03-b26687c5e42f>
21. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 34/2010 и 41/2010) – доступно на линку: http://www.siepa.gov.rs/files/pdf/Uredba_o_uslovima_i_nacinu_privlacenja_direktnih_investicija.pdf
22. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 42/2011, 46/2011 и 84/2011) – доступно на линку: http://www.mena.rs/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=264%3AUredba-o-uslovima-i-nacinu-privlacenja-direktnih-investicija&catid=37%3Akomentari-propisa&Itemid=79&lang=sr
23. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 20/2012, 123/2012, 14/2013 и 60/2013) – доступно на линку: <https://www.biljanatrifunovicifa.com/2013/07/uredba-o-uslovima-i-nacinu-privlacenja-direktnih-investicija/>
24. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 55/2014 и 65/2014) – доступно на линку: http://invest.negotin.rs/resources/klerr/aktuelno/reformski_zakoni_2014/UREDBA_o_uslovima_i_nacinu_privlacenja_direktnih_investicija_2014.pdf
25. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 28/2015) – доступно на линку: http://invest.negotin.rs/resources/4.investicije/Uredba_o_privlacenju_direktnih_investicija.pdf
26. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 27/2016) – доступно на линку: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/bc4f30f4-94d1-4b9e-bf92-26ef3edf9d79>
27. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 110/2016) – доступно на линку: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/8da48b6f-bfae-452c-ad03-b26687c5e42f>

28. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 18/2018) – доступно на линку: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/67818d05-c163-420d-a266-3f81917f8b51>
29. Уредба о условима и начину привлачења директних инвестиција (“Службени гласник РС”, бр. 37/2018) – преузимање омогућено на линку: <https://ras.gov.rs/uploads/2018/05/uredba-o-uslovima-i-nacinu-privlacenja-direktnih-investicija-2018.DOCX>
30. Уредба о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица (“Службени гласник РС”, бр. 104/2014) <http://ras.gov.rs/uploads/2019/01/uredba-o-utvrdivanju-jedinstvene-liste-razvijenosti-regiona-i-jedinica-l-2.pdf>
31. Закон о буџету Републике Србије за 2020. годину (“Службени гласник РС”, бр. 84/2019 и 60/2020 - uredba) – доступно на линку: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-budzetu-republike-srbije-za-2020-godinu.html>
32. Закон о контроли државне помоћи (“Службени гласник РС”, бр. 73/2019) – доступно на линку: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_kontroli_drzavne_pomoci.html
33. Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју (“Службени гласник РС”, бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015 и 101/2016) https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_podsticajima_u_poljoprivredi_i_ruralnom_razvoju.html
34. Закон о потврђивању Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране („Службени гласник РС” – Међународни уговори“, број 83/08) - доступно на линку: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/ssp_prevod_sa_anexima.pdf
35. Закон о улагањима (“Службени гласник РС”, бр. 89/2015 и 95/2018) – доступно на линку: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ulaganjima.html
36. Званична веб презентација Европске комисије - https://ec.europa.eu/info/index_en
37. Званична веб презентација Европског парламента - <https://www.europarl.europa.eu>
38. Званична веб презентација Фонда за развој Републике Србије - <https://fondzarazvoj.gov.rs/cir>
39. Званична веб презентација Комисије за контролу државне помоћи <http://www.kkdp.gov.rs/>
40. Званична веб презентација Националне службе за запошљавање - <http://www.nsz.gov.rs/live/trazite-posao/svi-poslovi>
41. Званична веб презентације Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде - <http://www.minpolj.gov.rs/>
42. Званична веб презентација Министарства привреде - <https://privreda.gov.rs/>
43. Званична веб презентација Народне скупштине Републике Србије - <http://www.parlament.gov.rs/>
44. Званична веб презентација Развојне агенције Србије - <https://ras.gov.rs/>
45. Званична веб презентација Републичког завода за статистику - <https://www.stat.gov.rs/>
46. Званична веб презентација Управе за аграрна плаћања - <http://uap.gov.rs/>
47. Званична веб презентација Владе Републике Србије - <https://www.srbija.gov.rs/>
48. *White Paper on Food Safety* - доступно на линку: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:51999DC0719>

Овај пројекат финансира
Европска унија

**#ЕУ
ЗА ТЕБЕ**

Ова публикација објављена је уз финансијску помоћ Европске уније. За садржину ове публикације искључиво су одговорни Центар за европске политике - ЦЕП, Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД), и Центар савремене политике (ЦСП) кроз портал European Western Balkans (EWB) и та садржина нипошто не изражава званичне ставове Европске уније.

Публикација је објављена је у оквиру пројекта „Припреми се за учешће“, који заједнички спроводе ЦЕП, НАЛЕД и ЦСП/EWB.

CENTAR
SAVREMENE
POLITIKE
EU-RS THINK TANK

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРИВРЕДЕ